

FIGYELŐ

KLASSZIKUS, DEBRECENBŐL

Szabó Magda: *Mézescsók Cerberusnak*
Osiris, 1999. 197 oldal, 1100 Ft

Személyes élménnyel kell kezdenem. A sors úgy hozta, hogy az idei könyvhéten meghívtak Zuglóba dedikálni, és Szabó Magda ült mellettem a Sugár üzletközpont előtti téren. Négyen voltunk szerzők, hárman válogatott irodalmi szegénylegények és egy valódi nagyaszonny. Ezt abból lehetett látni, hogy míg az író előttről hosszú sor kigyózott, ami egészen a könyvsátor túlsó oldalán lévő bódékig ért, bennünket a nagyközönség enyhén szólva csekély figyelemre méltatott. No de a Szabó-magdát? Félórán belül elfogyott új könyvének, a MÉZESCÓK CERBERUSNAK összes példánya, akkor (amíg hoztak újakat) az emberek elkezdtek venni a szerző régebbi könyveit. Ja és még odajött a Kornis is, hogy félénk „kezicsókolom”-ot köszönjön a naptár szerint már nyolcvanas éveit taposó, de változatlan szellemi frissességű írónőnek.

Szabó Magda tehát ma is népszerű, alighanem az egyik legolvasottabb magyar író. Levon ez valamit tehetségéből vagy rangjából? Aligha. Persze a teoretikusok húzzák az orrukat: amit a Magda csinál, az nem felel meg a poszt-posztmodern, illetve a hiperhermeneutikus elvárásoknak. Egyébként előljáróban meg kell mondanom, hogy elfogult vagyok: jó író elolvasandó könyvéről fogok beszélni. Mert nem csak a regény Szabó Magda kenyere, tud ő remekbe szabott novellákat is írni.

Szabó Magda új könyve tehát elbeszélés-gyűjtemény, de a tizennyolc darab közül egyiknek sincs olyan hangzatos címe, mint magának a könyvnek. Elég cseles cím ez, ami azt illeti: van benne egy csepp vidéki magyar íz (mézescsókot ugyan Pesten is sütnék, de ott inkább puszedlínék hívják), no meg a latinos „Cerberus” révén egy jó adag klasszikus utalás. Maga az eb egy olyan sárkányfarkú, há-

romfejű (sokkal több volt, de leszázalékolták) mitológiai ronda állat, amelyek az Alvilág kapuját őrzi, s igen nehéz beszélni a fejével, hogy engedjen ki vagy be. Orpheusz játszott neki, erre beengedte, de egyébként csak valamilyen „varázsfűvel illatosított mézes süteménytől” kezesezik meg. Olyan tehát a Cerberusnak adott mézescsók, mint a Kharónnak fizetendő obulus – kell ahhoz, hogy az író alá tudjon szállni halottaihoz. Ugyanis három mitológiai szöveg, egy fiktív levél és egy nem létező gyermekhez írt anyai intellem (Parainesis) kivételével mindegyik elbeszélés olyan emberekről szól, akiknek már csak az emléke él. Halottak történeteit meséli Szabó Magda, rokon és jó ismerős halottakéit, akiket talán az olvasás időtartamára fel is támaszt a narrátor, és meg is tudunk róluk valami lényegeset vagy kevésbé lényegeset, de jellemzőt.

A színhely Debrecen, az író nőgyerekkorának Debrecene. Úgy jelenik meg, mint távoli, egzotikus táj: minden valami titokzatosat rejt, valami másra utal. Az utazó óvatosan lépdél a szavannán, ahol a bokrok, magasra nőtt fű mögött furcsa kis ragadozók lappanganak, néha villámgyoran előugranak, és mindjárt el is tűnnek; pompás tollazatú madarak rikoctoznak a fákon, és csalnának beljebb a dús lombosított, liános, párás erdőbe. De Szabó Magda tapasztalt utazó: ezen a tájon nőtt fel, sok mindent tud róla, megtanult belőle, de még nem értett meg mindent – most egymás után fedezi fel és nyújtja át nekünk a titkokat. (Egy már nem létező világ embereinek titkait.) Teszi ezt utánózatlan eleganciával, hiszen stilusa (szerintem legalábbis) nemcsak éretten választékos, hanem nem hivalkodóan elegáns. Meg néha mese-szerű is; Szabó Magda szeret mesélni erről az elsüllyedt Debrecenről, ami nekem ezeket a weöresi sorokat idézi: „*a Déri-múzeum előtt / szárongban sétál Sárka / mósuszillat tölt levegőt / hatlábu az Arany Bika*” (LE JOURNAL).

Titkokat bogozó történet a MÉZESCÓK CERBERUSNAK egyik rövid, de frappáns darabja, a remek ÖZSENI, ami nemcsak arra vet

fényt, hogy néhai Szabó Elek klasszikus versbe szedve tartotta számon közelebbi rokonságát, hanem arra is, miért nem szeret sálát hordani „Dolna”, a történetet egyes szám első személyben elmondó író. A titokról, ami az egyik nagynéni „elfelejtésével” függ össze, inkább nem ejtek szót; elég az, hogy ebben a novellában minden a helyén van. Két másik elbeszélés, ami különösen megkapott ebben a karcsú, de gazdag kötetben, nem a közvetlen családdal függ össze. A NYÁR TANÚI a Cincu néven ismert debreceni ismerős lány története; ebbe a Cincuba az író és „Tigris” becenevű unokatestvére kislánykorukban szerelmesek voltak. Cincura, aki nemsokára feleségül megy egy jóvágású huszártisztához, egy Szolanzs nevű francia nevelőnő vigyáz, akit a történetben kizárólag magyarosan idéznek: „*Sze degutan*” – ugyanis Tigris elkéri Cincu napernyőjét, és amikor nem kapja meg, jelenetet rendez. Aztán mégis megkapja, de hogy milyen körülmények között, azt az olvasóra hagyom, jusson neki is valami a debreceni minidrámból.

A másik kis remekmű a TERÉZ ESZTENDEJE. Ez megint gyerekkori emlék egy rokon leányról, aki árván marad, s akit Szabóék befogadnak; mese Terézről, kőrőjéről, „Rém” Aurélról és Bazil hajdúról, akit a kis Magda férjül szemel ki magának. Teréz történetét, mint néhány másikat is (pl. az ÖZSENI mellett az EZÜSTGÖLYÓ-t) időváltásos technika jellemzi. Először megtudjuk, hogyan látta Szabó Magda gyerekejjel azt a bizonyos esztenedőt, amikor Teréz hozzájuk került, kire és hogyan volt féltékeny, nem sejtve semmit a házvezetőnő, Ilka „néni” érzelmeiről; majd később megfejtja a szomorú titkot, ami mögött ott húzódnak a kisvárosi társadalom szigorú osztálytörvényei. „*Pesten éltem már a férjemmel, amikor Ilka néni elmondta a teljes történetet*” – így vezeti át Szabó Magda a mesét a valóságba. Mert a TERÉZ ESZTENDEJE igaz történet, amit hűsz évvel korábban a szemérmesebb, visszafogottabb Szabó Magda még nem tudott volna így előadni. Pedig tudja ő is – az írónak semmit sem szabad szégyellnie, ami megtörtént s ami emberi; ráadásul ennek a történetnek olyan atmoszférája van, hogy nagy kár lett volna, ha nem íródik meg.

Nem mindegyik novella tragikus kimenettel, vannak ennek az emlékgyűjteménynek vidámabb, illetve groteszkebb lapjai is. Ilyen

a nosztalgikus VÍZIBORNYÚ, ahol az emlékezés hálója a hajdani Debrecentől a hetvenes évek Chicagójáig feszül, és Szabó Elek találatkonyságát, rögtönzőképességét dicséri, jóllehet, ha agyonütnek sem tudom, hogyan lehet azt az angol daltörödéket, hogy „*just singing a song*” úgy fonetikus-magyarítani, hogy: „vizibornyú”. Ettől még a szóban forgó lény kedves állat is lehet, és el tudom képzelni, hogy előbukánása az idő füstködéből meghatja az egykori debreceni polgár amerikai kísérleti színházba hurcolt leányát. Hangzásilag „csak szívom a szám” kicsit közelebb lenne az eredetihez, viszont akkor nem volna vizibornyú, amin, ugyebár, még lovagolni is lehet.

Groteszk hangulat lengi át a gyermeki kíméletlenséget őszintén feltáró történetet (AZ ÖZVEGYEK EBÉDJE), amelyben egy Amálka nevű özvegy megboldogult férje fogait egy „*őzikés*” szelencében tartogatja; aztán Huttra doktor véletlenül összecseréli a hasonló dobozban őrzött labdacsaival. A kis Magda látja ezt, de nem szól – végül is *nem ő* cserélte össze a dobozokat. Ebből a történetből egy kevésbé elnéző Szabó Elek képe bontakozik ki, egy olyan apáé, aki határozott erkölcsi mércét állít lánya elé, éreztetve vele, hogy a hallgatás is bűn, ha a következmények tragikomikusak vagy éppenséggel tragikusak lehetnek mások számára.

A három mitológiai tárgyú elbeszélés közül az APOKRIF-ot érzem a legkevésbé sikerültnek, nem annyira fantasztikuma, mint előlegezett „tudása” miatt (Jézus születése csodákat produkál Heródes udvarában). Ezt talán maga a szerző édesanyja is kifogásolta volna, hiszen ezt írja a kötetben szereplő fiktív levelében: „*A világ nem tudott semmit, az emberiség se, és a legnagyobb misztérium nagypénteken, hogy Krisztuson és Istenen kívül nem tudta senki a horderejét*” (44.). Hitelesebb a betlehemi elbeszélés (AZ A SZÉP, FÉNYES ÉJSZAKA) a saját sorsát mintegy előre látó újszülött Jézusról, bár elgondolkodtató: vajon a „reális időbe” való belépés nem jelenti-e azt, hogy a magasabb rendű lény egy időre elveszti az előrelátás képességét? Ilyen képesség ugyanis még iszonyú teher egy gyermeknek, szinte lehetetlen élni vele, még akkor is, ha valaki Isten fia, vagyis főszereplő saját földi életének és halálának misztériumjátékában.

Nem először olvasunk olyan novellát, mint a VENDÉG, ALMÁVAL, mármint nem elő-

szőr a modern prózatechnika szempontjából. Oldalakon át folyik a szó két házaspárról és gyerekeikről, de hiányzik a megnevezés, s még az sem igazít el, hogy a gyerekek babszemeket tologatnak az asztalon, és abból próbálnak jósolni. Egyszerre csak kiderül, hogy a háziasszonyt Klütaimnésztrának hívják, a lányait pedig Iphigeneiának, illetve Elektrának, a vendéget pedig, akit a babszemek kirajzolnak (bár nincs megnevezve) Párisnak. Nagy dráma kezdődik itt, de ezt még csak mi tudjuk, a szereplők nem; ideírom a novella utolsó, lakonikus mondatait, amivel a vendéget fogadják: „*Klütaimnésztra mosolygott. Hadd jöjjön. Van itt elég szoba*” (167.). Amiről hirtelen az jut eszembe, hogy a TERÉZ ESZTENDEJÉ-ben a ház macskáját Elektrának hívják, vagyis hogy minden összefügg, és már itt is vagyunk megint Debrecenben.

A MÉZESCSÓK CERBERUSNAK didaktikus szöveggel zárul: tanácsok egy pályakezdő írónak, akit történetesen Szobotka Virgilnek hívnak, és aki az író „*majdnem megszületett fia*”. Szabó Magda elmondja írói hitvallását, sűrű utalásokkal a magyar történelemre és irodalomra; tanácsai közül az egyik legmegszívlelendőbb az, hogy minden fiatal írónak „*meg kell tanulnia a szakmát*”. Amit ez a kitűnő író már nagyon régen alaposan megtett – egyebek között ez a könyv is bizonyítja. Egyébként ha elképzelem Cerberust, miután megette mind a három mézescsókot, most nyalogatja mindhárom szája szélét, békésen döglök a Hádész bejárata előtt, és talán megengedi Szabó Magdának (rusnya egy állat, de most elégedett), hogy megsimogassa. Kharrón pedig türelmetlenül topog a borongós Sztüx-parton – csak nem dedikációra vár?

Gömöri György

„AZ IDŐK MÉLYÉN JÁROK”

Tandori Dezső: Nem löverseny!
AB OVO, 1999. 215 oldal, 1490 Ft

Valóságos evidenciátörténet, a következőképpen esett meg: már csaknem a végén tartottam a könyvnek; a szokásos ceruzás aláhúzó-

gálások, felkiáltójelezés és jegyzetek. Na meg tétova fejkavarás, hogy miként is vagyok ezzel a legújabb Tandori-kötettel?

Jobb híján a televízió elé ültem, és magam elé bámultam. Hová tegyem? Persze a PÁLYÁIM EMLÉKEZETE után/mellé, de aktuálisan mégis hová? Ezúttal hogyan fogalmazható meg mindaz, ami a fejemben kavargó? Tetszik, azonban az említett kötet után ezúttal némileg elbizonytalanodtam. A PÁLYÁIM-nál érteni véltem, hogy Tandori mit akar a lovakkal meg a fogadással, és tetszett, ahogyan és amit ezzel az egésszel kezdett. De a NEM LÖVERSENY!-nyel mire megyek? Sejtettem, hogy a választ nem érdemes elkapkodni, ám fogalmam sem volt, miként fogjak hozzá...

Efféléken töprengtem a távirányító gombjainak szórakozott nyomogatása közben. S akkor valami furcsa történt. A német nyelvű I ARD csatornára kapcsoltam, melyen egy nemzetközi akadályversenyről közvetítettek. Egy *ír* lovas ugratott éppen. Micsoda tartás és milyen feszültség az arcán! S a ló! Milyen elegancia és nemesség! Elbámultam, és drukkolni kezdtem. A lovat *Pascal*nak hívták...

Egyszeriben nyargalni kezdtek a fejemben a gondolatok.

Megjelenésekor a PÁLYÁIM EMLÉKEZETÉ-t emlékek iratta útinapló-memoárnak éreztem, ám amióta elolvastam a NEM LÖVERSENY!-t is, azóta nyilvánvalóvá vált, hogy egy sajátos önéletírás-sorozat bevezető kötete is egyben. Tandori abban a korábbi munkájában – ma már úgy tűnik – újfajta önkifejezési forma kidolgozására tett kísérletet, melyben a „löverseny” élményanyag a maga súlyának és jelentőségének megfelelően ragadható meg. A PÁLYÁIM EMLÉKEZETE áradó asszociációk helyenként kifejezetten József Attila szabad ötleteit idéző láncolata, a szorongás, a rossz közérzet okainak őszintének tetsző, ugyanakkor művészi önfeltárása.

A NEM LÖVERSENY!-ben Tandori ismét nekirugaszkodik emlékezete folyton ugyanoda visszatérő pályáinak. Ezáltal a kötet tulajdonképpen önismerés, de csak úgy és annyira, ahogyan a versenyllovak futnak körbe-körbe a derbiken: mindig ugyanúgy, de sohasem kétszer egyformán. Amíg a PÁLYÁIM-ban a szerző útközben próbálja megragadni az élményt és az általa felkavart emlékeket, addig az újabb kísérletben a *visszatekintés* az uralko-